

*Városi és körzeti fellebbviteli bírászkodás Brassóban és a Barcaságban
(1558–1580)*

A z erdélyi szász területi öngazgatások bírósági szervezetének és működésének bemutatásában a történeti kutatás csaknem kizárólag a XIX–XX. századi szász jogtörténészek eredményeire támaszkodik.¹ A rendszeres kutatás viszont néhány hosszú történeti időszakot tárgyaló szintézisben kimerül, csupán sematikusan mutatja be a bírászkodás intézményi rendszerét, nem figyelve az intézmény belső igazgatásában végbe-menő történeti változásokra és működési mechanizmusokra. Jelen tanulmányban kísérletet teszünk arra, hogy a brassói magisztrátus 1558 és 1580 között fennmaradt jegyzőkönyvének (Gerichtliches Rathspröcolll)² elemzésével bemutassuk a város és körzete bírósági gyakorlatának szervezetét és hatáskörét. A XVI. századból fennmaradó egyetlen tanácsi jegyzőkönyv a magisztrátus igazságszolgáltatási fóruma elé kerülő ügyek feljegyzéseit tartalmazza. Elemzése annál is fontosabb, mivel lejegyzése a szász humanisták fél évszázados kodifikációs próbálkozásának eredményeképpen megalkotott, a római jog recepcióján alapuló jogkönyv, a Statuta iurium municipalium Saxonum in Transylvania (röviden Statutumok) megszerkesztésének időszakával esik egybe.³ A jogkönyv szerzője, Mathias Fronius maga is a brassói tanács tagja,⁴ 1588-ban bekövetkezett haláláig a város és a körzet bírósági életének meghatározó szereplője.⁵ A jogkönyvet, privilégiumként való megerősítése (1583) előtt, bevezették a bírósági gyakorlatba, és ellenőrizték, hogy a megfelel-e a helyi jognak.⁶ A brassói tanácsi protokollum feljegyzései által megjelenített bírósági gyakorlat elemei, az ítéletek argumentációja szorosan kapcsolódnak a Statutumok szövegéhez. A bírósági jegyzőkönyv feltárásának és kiértékelésének nemcsak a bírósági gyakorlat

¹ A legidézettebb jogtörténeti szintézisek máig a XIX. század második felében tevékeny Friedrich Schuler von Libloy három kötetes erdélyi jogtörténete, valamint a XX. század első feléből Georg Eduard Müller a szász székek és körzetek igazgatásáról írt munkája.

² Gerichtliches Rathspröcolll / Actele judecătorești. Brassó város levéltára / Archiva oraşului Braşov. Román Országos Levéltár Brassó megyei Igazgatósága / Direcția Județeană Braşov a Arhivelor Naționale. IV. D. nr. 1.

³ A szász humanisták jogi munkái a következők: Johannes Honterus: Sententiae ex Libris Pandectarum Juris civilis excerptae (1439), a jusztiniánuszi Pandektákból írt kivonata, és egy átfogóbb mű: a Compendium juris civilis in usum Civitatum ac Sedium Saxonicalium in Transylvania collectum (1544), a XVI. század második feléből pedig Thomas Bomelius, szebeni tanácsos és a provinciajegyző kézírata, a Statuta iurium municipalium civitatis Cibiniensium reliquarum civitatum et universorum Saxonum Transilvanicorum (1560). Bomelius munkájának kiegészítéseképpen készültek el végül a Statutumok. Lásd: Fronius előszava a Statutumok német kiadásához, in: EIGEN-LANDRECHT XXIV–XXXIII.

⁴ GerRatsProt nr. 1. 1.

⁵ TEUTSCH 1881. 243. Martinus Ziegler a Virorum Coronae eximiorum ac illustrium vita, honores et mors írásában Froniusról mint „respublicae Coronensis iudex dignissimus, statutorum provincialium conditor” emlékszik meg. In: QUELLEN V. 100. A Statutumok német kiadásának előszavában Fronius mestereként a reformátor Honterust nevezi meg. Fronius maga is Wittembergben tanult. Lásd: FABRITIUS 1855. 136.

⁶ A jogkönyv bírósági gyakorlatba való bevezetéséről lásd: Johann Wayda, szebeni polgármester 1582. július 2-án címzett levelét a besztercei bírósághoz és tanácsához: Beszterce város levéltára / Archiva oraşului Bistrița. Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága / Direcția Județeană Cluj-Napoca a Arhivelor Naționale. Seria I. nr. 4979, továbbá Fronius előszavát a Statutumok német kiadásához: EIGEN-LANDRECHT XXVIII.

szempontjából van jelentősége, hanem a korabeli társadalom életének megismeréséhez is kiváló forrásnak bizonyul.

A Brassói körzet a szász székektől vagy a vármegyei szerveződési formától eltérő közigazgatási fejlődés eredményeképpen jött létre, hasonlóan Beszterce vagy Fogaras körzetéhez.⁷ A német lovagok várainak védelmében letelepedett hospesek először a király által kinevezett hivatalnok autoritása alatt, rendszerint a székely ispán, majd a szebeni ispán szoros védelme alatt álltak.⁸ A magyar királyok kiemelt támogatása folytán a város és a kerület lakói fokozatosan elnyerték mindazokat a jogokat, amelyeket a német vendégek a középkori királyságban élveztek. A bírói joghatóságot tekintve a körzet már 1428-ban egyesült a szászföldi igazgatással, majd a Nemzeti Univerzitás megalakulásával (1486) csatlakozott az erdélyi szászok közös politikai, közigazgatási és újjáalakult igazságszolgáltatási szövetségéhez. A körzet eltérő igazgatási fejlődéséből adódó különbözősége a széki szerveződési formához képest az Univerzitás központosítótnak tűnő rendszerén belül is megmaradt. A Szász Univerzitás éppen mivel a székek és körzetek örendelkezésén épült fel, nem jelentette az öngazgatások beolvasztását. A szász székek (a Hét és Két szék) és körzetek (Brassó és Beszterce körzete) különállósága az Univerzitást nem fosztotta meg semmivel, a rendi egység jogi státusának biztosítása elegendő alapot szolgáltatott a szövetség fennmaradásához.⁹ Mivel a kezdetektől fogva meghatározó szerepe a városoknak volt, ez a tény a szász Univerzitásának döntően városszövetségi jelleget kölcsönzött.¹⁰

Akárcsak a többi szász öngazgatás esetében a Brassói körzet igazgatási központja a kezdetektől fogva a város volt. Brassó gazdasági és politikai megerősödésének következtében közvetlenül vett részt a körzet vezetésében, a város vezetői a körzet igazgatását is ellátták. A körzet területi szerveződése a XVI. századra nagyvonalaiiban kialakult, a várossal együtt összesen 14 kiváltságolt települést foglalt magába.¹¹ A XV. század végétől, különböző jogcímekek alatt birtokolva, a város igazgatása alá került egy sor jobbágyfalu, a törcsvári uradalom, a vár és a hozzátartozó, összesen kilenc (magyar, illetve székely és román lakosságú) falu,¹² a Corpus Christi Testvériség jobbágyfalvai,¹³ majd a fejedelemség korában további birtokok is a város földesúri hatalma alá kerültek.¹⁴ Brassó gazdasági erejét a körzetben a jobbágyfalvak birtoklása tovább emelte.

A széki és körzeti szerveződési forma különbségei a város és a körzet bírósági szervezetében is megmutakoztak. A város és körzetének rendes bírósága, a választott városi és körzeti bírói hivatal közvetlenül a gerébek bírósága után alakult ki, a királyföldi viszonyokhoz képest a kinevezett bírói tisztség (a kinevezett királyi tisztségviselő, a királybíró) közbeiktatása nélkül, hasonlóan, ahogyan a besztercei városi és körzeti bíróság is

⁷ Ahogyan például a Fogarasi körzet Fehér megye külön adminisztrációs területe volt.

⁸ SCHULER VON LIBLOY 1855. 194–195.

⁹ SINDILARIU 2007. 12.

¹⁰ GÜNDISCH 1993. 338.

¹¹ A körzet központja, Brassó mellett négy mezőváros: Földvár, Barcarozsnyó, Prázmár és Feketehalom, valamint a szabad falvak: Botfalu, Höltövény, Szászhermány, Keresztényfalva, Szászmagyaros, Barcaszentpéter, Szászveresmart, Vidombak, Szászvolkány. MÜLLER 1941. 186.

¹² Krizba, Apáca, Tatrang, Pürkerec, Zajzon, Hosszúfalu, Csernátfalu / Négyfalu, Türkös, Bácsfalu. 1498-tól a birtoktest Brassóval együtt adózott, majd 1500-tól az igazságszolgáltatás tekintetében is a város joghatósága alá került. SCHULER VON LIBLOY I. 195.

¹³ Zernest és Ótohán. MÜLLER 1941. 307.

¹⁴ A XVI. században Sárkány, Szunyogszeg, Mikesfalva, Újfalu. MÜLLER 1941. 307.

kialakult.¹⁵ Az igazságszolgáltatás élén a városi bíró (*iudex civitatis*), majd a hivatal átalakulásával a főbíró (*iudex superior*) állt. Az Univerzitás nyomására, a 16. század elején, a széki igazgatási rendszerre jellemző társasbíróság kollégiális rendszerének asszimilációja történt.¹⁶ Az üléseken, a főbíró mellett, részt vett a volt bíró is, vagy a rangidős szenátor, esetenként a *villicus* (Stadthann), anélkül, hogy a bírótárs hivatala intézményesült volna. A széki bírósági szervezet meghonosítására Besztercén is történt kísérlet, a bírótársként működő *iudex sedis* tisztsége azonban csak 1544–1545 között jelenik meg.¹⁷ A rendes bíróság mellett Brassóban a *villicus* (Stadthann) is ellátott alsó fokú igazságszolgáltatási tevékenységet. A *villicus* bíróságának tagja volt még a városgazda mellett a piacbíró (Marktrichter), feladatkörük, a város statútuma (1577) szerint, a kisebb perértékű ügyek eldöntésére és büntetéspénzek kiszabására terjedt ki.¹⁸ A *villicus* a helyettes bírói (*iudex surrogatus*) szerepkört is ellátta, a városban és a körzetben egyaránt.¹⁹

A körzet szabad települései saját bírósági fórummal rendelkeztek. A mezővárosokban (Földvár, Rozsnyó, Feketehalom és Prázsmár) az alsó fokú bíraskodás feladatkörét a bírók és *villicus*okból (Hann) összetevődő testület látta el, a szabad falvakban pedig a falunagy (Hann). Az ezen a szinten hozott határozat ellen a mezővárosok esküdttanácsához, illetve a Brassóhoz közel eső Botfalú, Szászhermány, Barcaszentpéter, és Vidombak esetében a brassói bíróhoz lehetett felfolyamodni.²⁰ Mindemellett a falunagyoknak nem állt jogában a tanúk megeskütése, a perfolyamat bizonyítékának számító jogi aktusra csak az illetékes esküdtek tanácsa előtt kerülhetett sor. Feketehalom és Prázsmár hatásköre a mezővárosok területére szorítkozott. Földvár és Rozsnyó a maguk során ellátták a szomszédos falvak elébük fellebbezett pereiket is (Földvár Hőltövény, Szászveresmart és Szászmagyaros, Rozsnyó pedig Keresztényfalva és Szászvolkány ügyeiben volt illetékes).²¹ A körzeti bíróságoknak ez a struktúrája, úgy tűnik, a XVI. századra már kialakult.²² A kiváltságolt mezővárosok pallos joggal is rendelkeztek, azonban büntető ügyekben a mezővárosok esküdttanácsa a Brassóból kiküldött két tanácsos (referens) segítségével határozott, a végleges ítéletet viszont a városi magisztrátus mondta ki.²³ Töröcsvár, a vár vezetését két választott várnagy (Kastellan, Burgraf) látta el, akiknek jogában állt halálbüntetést kiszabni és végrehajtani.²⁴ A földesúri birtokok igazságszolgáltatását a forrásokban tiszteknek nevezett, rendszerint a

¹⁵ MÜLLER 1941. 245. A széki közigazgatások kinevezett királybírói tisztsége (a helyi érdekeket képviselő széki-, illetve városbíróval közösen tartott üléseken) Szeben és a Szebeni szék esetében 1464-ig, a Hét szék esetében 1469-ig, a királybíró-választás jogának elnyeréséig állt fenn.

¹⁶ MÜLLER 1941. 246.

¹⁷ Beszterce város levéltára, Seria III. a, Magistratsprotokoll nr. 3. 33., 44. Lásd még: SZABÓ 2008. 108.

¹⁸ KOLOSVÁRI-ÓVÁRI 1885. 540.

¹⁹ Ahogy a töröcsvári uradalom 1504-ben vezetett számadásaiból kiderül. QUELLEN I. 85–86.

²⁰ A Brassó szomszédságában fekvő falvak már 1454-től a város közvetlen jurisdikciója alá tartoztak. SCHULER VON LIBLOY 1885. 195.; MÜLLER 1941. 245.

²¹ A középkorban Hőltövény Földvár feudális tartozéka volt. SCHULER VON LIBLOY 1885. 194.

²² Lásd: az 1504 és 1550 közötti töröcsvári számadásokban, a vár bevételei között szereplő tételben („Proventus byrsagiorum iudicium civitatis et provinciae”), in: QUELLEN I. 82–173 (1504–1513), 466–475 (1522), 537–542 (1523), 582–590 (1524), 626–633 (1525), 677–693 (1526); QUELLEN II. 467–490 (1527–1537); QUELLEN III. 24–78 (1538–1547), 466–493 (1548–1549). A mezővárosok bírói és *villicus* hivatalnokairól további adatok: Barcaság első népszámlálása 1526-ból, in: QUELLEN II. 15–29; Zählung der Wirte im Sachsenland (1532), in: QUELLEN II. 282–284; a barcasági adókimutatásokban, in: QUELLEN III. 6–24 (1536), 133–135 (1541), 590–593 (1550). A XVI. század második feléből a mezővárosi bíróságok működéséről: GerRatsProt. I. 31, 37, 310, 380 (Rozsnyó), 11, 19 (Földvár), 221 (Prázsmár), 42, (Feketehalom), stb.

²³ SCHULER VON LIBLOY 1868. 163.

²⁴ QUELLEN I. 98.; QUELLEN III. 563.

brassói magisztrátus sorai közül kikerülő, választott tisztviselők látták el.²⁵ A fellebbezés menete ezekről a fórumokról, a többi szász öngazgatáshoz hasonlóan, a 16. században a városi magisztrátus elé vezetett.²⁶ A széki bírósági szervezet kialakulásához képest a körzetekben a városi magisztrátus mellett a körzeti gyűlésnek is megmaradt az igazságszolgáltatásban betöltött többé-kevésbé hangsúlyos szerepe.²⁷ A fellebbezés következő foka, a megalakulásától kezdve (1486) Szász Egyetem volt. A legfelsőbb fórum pedig, a szász kiváltságok egyik legfontosabb elemeként a király, az Erdélyi Fejedelemség korában a fejedelem, pontosabban a királyi, illetve a fejedelmi tanács voltak.²⁸ Büntető perekben a városi magisztrátus különbírósként működött, ítélete ellen nem létezett fellebbezés, csak a rekurzus lehetősége a király, illetve a fejedelem elé.²⁹

A brassói tanács 1558–1580 között vezetett jegyzőkönyve kiváló forrás a bírósági gyakorlat tanulmányozására. Tulajdonképpen ítéletkönyv, a brassói magisztrátus, valamint a Barcaság fellebbezési fórumának ítélezési anyagát tartalmazza.³⁰ Az elnevezés a lényegét tekintve értendő, mert nem csupán szorosan vett ítéletekről van szó, hanem változatos feljegyzéseket tartalmaz, így céhszabályzatokat,³¹ szerződéseket,³² tanácsi határozatokat,³³ származást bizonyító levél bejegyzését is.³⁴ Ezeknek a száma azonban a tulajdonképpeni peranyaghoz képest elenyésző. A jegyzőkönyv feljegyzései a tanács elé vitt ügyek rövid leírását tartalmazzák, a peres felek neve és származása mellett, a per rövid ismertetését, a meghozott, „talált” ítéletet, a határozat megindoklását, és esetenként az ügy továbbviteléről szóló feljegyzést. A közel 650 feljegyzésre kerülő ügy túlnyomórészt fellebbezés. A protokollumba feljegyeztek továbbá nem fellebbezéses bírósági anyagot is, így például halálos ítéletet,³⁵ vagy boszorkánysággal vádolt asszony és templomi lopással gyanúsított lánya esetében kiállított levelet (*proscriptio*) is,³⁶ amely esetekben a városi magisztrátus különbírósként első fokon ítélt. A jegyzőkönyvbe bemásolt ügyek a bíróság elé került eseteknek, úgy tűnik, csupán egy részét képezik. Így például kimaradt a jegyzőkönyvből a városban valószínűleg nagy port kavaró, 1570 elején történt testvérgyilkossági eset, amiről

²⁵ MÜLLER 1941. 276. A töröcsvári uradalom (a forrásokban Zekler jozag, Zeklischen Jozag) falvaiban a két „zeklischen Tyst”, további két tanácsos Újfalu, Zernyest és Sárkány esetében. Lásd: az 1598-tól brassói tanácsos Marcus Schunckabunk krónikájában (1597–1603) a brassói hivatalnokok listáját in: QUELLEN VI. 2–7. A sárkányi tisztartókról 1578-ból lásd: GerRatsProt. 1. 409.

²⁶ Kolosvári-Óvári 1885. 512. Eigen-Landrecht I. 11. 1. A mezőváros központú székekben a fellebbezést a mezőváros és a szék közös képvisellete (officium) látta el. SCHULER VON LIBLOY 1868. 161.

²⁷ A XVI. század első felében a brassói és beszercei körzeti gyűlés igazságszolgáltatási feladatokat is ellátott. MÜLLER 1941. 263.

²⁸ EIGEN-LANDRECHT I. 11. 1. A fejedelmi tábla elé csak szász községet lehetett meghívni, szász személy kizárólag gyilkossági és hatalmassági ügyekben volt megidézhető. TRÓCSÁNYI 2005. 292–293.

²⁹ EIGEN-LANDRECHT I. 11. 1.

³⁰ Liber Actuarius. Quo summatim sententiae finales iudiciorum senatus Coronensins. Item et dominorum provincialium terrae Barca consignantur. GerRatsProt. 1. 3.

³¹ GerRatsProt 1. 252. (1572: Barbierer Constitution), 253. (1572: Cymer Constitution), 282. (1573: Tischler Constitution).

³² GerRatsProt. 1. 150. (1568: Vertrag Vrteils Weys Zwyschen den Wagneren vnd Tishlern von Cronstadt)

³³ GerRatsProt. 1. 239. (1571: Beschluss vom Kirchen landt), GerRatsProt. 1. 1. (1574: tanácsi határozat az adósokról és kezesekről)

³⁴ GerRatsProt. 1. 13. (1558: Legitimatio filij Vincentij vicecastellanj Arcis Thewrwh)

³⁵ GerRatsProt. 1. 21. (1559: Sententia vber den Blös Newsteder oder Magyar Gall)

³⁶ GerRatsProt. 1. 98. (1563: Proscriptio der Ursula Týnnes Maxin vnd irer tochter Anne)

több korabeli krónika is megemlékezik.³⁷ Bár a gyilkost a király kegyelme felmentette, az ügy tárgyalására minden bizonnyal a városi magisztrátus előtt került sor.

A jegyzőkönyv feljegyzései szerint a brassói szenátus fellebbezési fóruma az egész körzet területére kiterjedt. Minden olyan ügyet fogadott, amelyet a brassói bíró, illetve villicustól, a körzet mezővárosainak esküdt-üléseiről, valamint a földesúri bíróságokról elébe vittek. Ez az eljárás még nem volt pontos, gyakoriak az olyan esetek, amikor a tanács valamely elébe vitt ügyet nem vett át vagy mert a perbeli felek az illetékes fórumot kikerülve fordultak a tanácshoz,³⁸ vagy mert érvényes bírói ítélet után próbáltak fellebbezni.³⁹ A fellebbezést a felek közül bármelyik benyújthatta, aki a rendes bíróság ítéletének megváltoztatásában vagy enyhítésében bízott. A magisztrátus előtti eljárás summás (szóbeli) per formájában történt, az ügy rövid ismertetése és a peranyag felülvizsgálása után döntött a tanács. A fellebbezések tárgya legtöbbször az alsóbb fokon kiszabott büntetések elleni panasz, magánjogi (tulajdon és örökség feletti, az osztályt megkérdőjelező, szerződésszegések, zálogügylek, kártérítéssel kapcsolatos ügyek) perek, nagyon sok esetben rágalmazás-ügylek (becsületsértés), testi sértés, vagy apaság meghatározása, házasságtörés miatt indított perek képezték. A fellebbezés minden személy elismert joga volt, erre nézve a Statutumokban nagyon pontos megfogalmazást találunk.⁴⁰ Az eljárás a bírósági próbák elemzéséből, tanúvallomások, a felek esküjének, az írásos próbák: testamentumok, osztálylevelek, zálogcédulák, szerződések, valamint a bíróság munkáját segítő borbélyok, ún. hivatali asszonyok (Amtfrawen) „szakvéleményéből”, és annak a megítéléséből állt, hogy az első fokon hozott ítélet megfelelt-e az érvényes törvényeknek vagy a szokásjognak. Hogyha szükségesnek találta, a tanács a per eldöntése érdekében, új esküt ítél oda a feleknek. A magisztrátus rendszerint hétfőnként ülésezett fellebbezési ügyekben. Az üléseken részt vett a főbíró is.⁴¹ A felek és a tanúk előzetes kihallgatása, a vádlott kikérdezése (beleértve a tortúrát is), a vallomások jegyzőkönyvbe vétele a bíró feladata volt.

A fellebbezés útja a városi magisztrátustól a körzeti urak, a provinciálisok gyűlésére, a jegyzőkönyvben Land Barcza-nak nevezett fórum elé vitt. A Barcaság gyűlése feltehetőleg a körzet mezővárosainak bíráiból tevődött össze. Erre következtethetünk egy határvita miatt tárgyalásra került ügy alapján, amely után a jegyző feljegyezte, hogy a határozatról kiállítottak egy dokumentumot a provinciális bírák aláírásával.⁴² A Barcaság fóruma szabályos időközönként, évente kétszer gyűlt össze, meghatározott ülésszakokra, húsvét előtti ötödik vasárnapot (Reminiscere) követő hétfőn és Szent Mihály napja utáni hétfőn (októberben), pár héttel az Univerzitás rendes gyűlése előtt (Szent György-napon, április 23-án és Katalin-napon, november 25-én). Az üléseket a brassói tanácsházán (Rathaus) tartották. Egyes esetekben, amikor a magisztrátus ülése ugyanazon a hétfőn gyűlt össze mint a területi uraké (domini provinciales), egyazon napon látták el a fellebbezés mindkét fokát. A Barcaság gyűlésén hozott döntést a tanácsi jegyzőkönyvbe szintén bejegyezték (viszont nem minden esetben) a magisztrátus határozata alá. Határvitákban

³⁷ Kalender-Aufzeichnungen von Michael Forgats, mit Zusätzen von Valentin Forgats, Christoph Gressing, Valentin Gressing, Asarela Mederus, Marcus Draudt (1203–1694) in: QUELLEN IV. 41f.; továbbá: Fortsetzung der Historien des Hieronymus Ostermayer (1562–1570) in: QUELLEN V. 140.

³⁸ GerRatsProt. I. 31., 42.

³⁹ GerRatsProt. I. 19., 197.

⁴⁰ „Die recht vergonnen den teidigs parteien beid in grossen vnd kleinen wichtigen vnd geringern sachen sich mit beruffung auff des Richters zu behelffen: Drumb sollens die Richter nicht also annehmen als geschehe die Prouocation ihnen zur schmach oder ihren ehren zum nachteil.“ EIGEN-LANDRECHT I. 11. 4.

⁴¹ A brassói gyakorlat különbözik a szebenitől, ahol a magisztrátus bírósági ülésein a királybíró nem vett részt.

⁴² GerRatsProt. I. 320.

vagy olyan ügyekben, amelyeknek a körzetre általában nézve volt kiterjedt vonzata (így például az egyházi birtokok ügyében), a magisztrátus a területi bírakkal közösen döntött. A körzet igazgatásában betöltött szerepe szerint a városi magisztrátus kettős minőségben jelenik meg, egyrészt mint a közösség (a szabadságjogok tulajdonképpeni jogalanyának) exponense törvényhozói minőségében, a statutáris jogok hordozójaként, másrészt az igazságszolgáltatás, az illetékességi körébe tartozó minden törvénykezés felügyelőjeként.⁴³ E kettős megbízatás biztosította a városi magisztrátusnak a helyi, területi fórumok teljes ellenőrzését. Nem kevesek azok az ügyek, amikor a perben hozott ítélet általános jogszabály erejével bírt, amely az egész igazgatási területen hatályba lépett.⁴⁴ Mindezek arra engednek következtetni, hogy a területi gyűlés a brassói magisztrátus ellenőrzése alatt működött, még akkor is, ha a fellebbezési bíraskodás hierarchiájában felette is állt. A legegyszerűbb módon, például amikor a további fellebbezést a városi tanács nem engedte tovább. Az 1558–1580 között feljegyzett esetek rövid elemzése is jól láttatja, hogy a legtöbb esetben, a Barcaságra továbbvitt 74 fellebbezés ügyében, a területi gyűlés mindössze háromszor változtatta meg a brassói magisztrátus ítéletét.⁴⁵ Meg kell viszont említeni, nem jegyezték fel minden esetben a fellebbezés kimenetelét, és az ügy további sorsa nagyon sok esetben valamelyik fél távolmaradásával dőlt el.

A Barcaság gyűlésétől a szászok legfelsőbb fóruma, a Nemzeti Univerzitás elé vitt a fellebbezés útja. E fórum elé, viszont gyakorlatilag már nagyon kevés ügy került (a jegyzőkönyv feljegyzései szerint a tárgyalt időszakban összesen öt alkalommal). Amikor a fellebbező fél nem a körzetről származott, egyes esetekben, a Land Barcza kimaradt, a brassói magisztrátusról egyenesen az Univerzitás elé vitték az ügyet.

Brassó város és a Barcaság fellebbezési bíraskodásának intézményi rendszere, a maga bonyolultságában elsősorban a helyi fejlődés eredményeképpen alakult ki. A körzet igazságszolgáltatásának működésében, Brassó dominanciája ellenére, fennmaradt a körzet települései vezetőinek is a viszonylagos szerepe. A szászok szövetsége által szorgalmazott jogegységesítés viszonylatában a körzeti bíraskodást nem annyira a bírósági intézmény szervezetének a széki formához való hasonlósága jellemezte, mint inkább a bírósági eljárás reformjának megvalósítása. A Statutumok által megcélzott jogrend egysége főképpen abban állt, hogy ugyanazon eljárás és törvények szerint ítélték a szász joghatóságok igazgatása alá tartozó területeken mindenhol. A bírósági szervezet tekintetében a bíróságok hatásköre három elv szerint fogalmazódott meg: hogy minden közösség valamilyen rendes bíróság illetékességi körébe tartozik (területi elv), hogy a fellebbezés rendjének megvan a maga rendje (a fellebbezés menetében egyetlen fokot sem lehet kikerülni), és hogy az ügy természete meghatározza a bíróságok hatáskörét (anyagi elv). S bár a szász bíróságok intézményi rendszere továbbra is megtartotta a széki vagy körzeti szerveződésre jellemző sajátosságait, a Statutumok által is megfogalmazott kompetencia-elv⁴⁶ azonban elégségesnek bizonyult, hogy a rendes eljárás lefolyásának alapvető feltételeit a szász bíróságokon megteremtse.

⁴³ Ahogyan a szebeni XV. század végi városi alkotmány fogalmaz: a magisztrátusból „Rath des Lands und der Stadt” válik. Lásd: SEIVERT 1869. 10–11.

⁴⁴ GerRatsProt. I. 150: „Vnd dieses vrteil haben M(ein) h(erm) zw einem gemainen Recht alhie vnd in Burczenland zw halten ausgesprochen.”

⁴⁵ GerRatsProt. I. 42., 189., 209.

⁴⁶ EIGEN-LANDRECHT I. 1. 3.

BIBLIOGRÁFIA

- EIGEN–LANDRECHT Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen. Unveränderte Wiedergabe des Erstdruckes von 1583. Szerk.: Adolf Laufs. München 1973.
- FABRITIUS 1855. KARL FABRITIUS: Die Siebenbürgischen Studirenden auf der Universität zu Wittenberg im Reformationszeitalter. In: *Archiv des Vereins für Siebenbürgischer Landeskunde*. N. F. II. (1855) 134–141.
- GerRatsProt Gerichtliches Rathsprotocoll / Actele judecătorești. Brassó város levéltára / Archiva orașului Brașov. Román Országos Levéltár Brassó megyei Igazgatósága / Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale.
- GÜNDISCH 1993 KONRAD G. GÜNDISCH: Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter. (*Studia Transylvanica* 18) Köln–Weimar–Wien 1993.
- KOLOSVÁRI–ÓVÁRI 1885. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. Közreadja: KOLOSVÁRI SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN. Budapest 1885.
- MÜLLER 1941. GEORG EDUARD MÜLLER: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität, 1141–1876. Hermannstadt 1941.
- QUELLEN I. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Erster Band. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt, 1503–1526. Kronstadt, 1886.
- QUELLEN II. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Zweiter Band. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt, 1526–1540. Kronstadt 1889.
- QUELLEN III. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Dritter Band. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt, 1541–1550 (1475–1571). Kronstadt 1896.
- QUELLEN IV. Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso. Vierter Band. Chroniken und Tagebücher, 1143–1867. Brasso 1903.
- QUELLEN V. Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso. Vierter Band. Chroniken und Tagebücher, 1392–1851. Brasso 1909.
- QUELLEN VI. Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso. Sechster Band. Chroniken und Tagebücher, 1549–1827. Brasso 1915.
- SCHULER VON LIBLOY 1855. FRIEDRICH SCHULER VON LIBLOY: Siebenbürgische Rechtsgeschichte. Erster Band: Äußere Rechtsgeschichte und öffentliches Recht. Hermannstadt 1855.
- SCHULER VON LIBLOY 1868. FRIEDRICH SCHULER VON LIBLOY: Siebenbürgische Rechtsgeschichte. III. Bd. Die siebenbürgischen Prozessrechte und das Strafrecht. Hermannstadt 1867.
- SEIVERT 1869. GUSTAV SEIVERT: Hermannstädter Lokalstatuten. Hermannstadt 1869.
- ŞINDILARIU 2007. THOMAS ŞINDILARIU: Einführung. In: Käthe Hientz – Bernhard Heigl – Thomas Şindilariu (szerk.): Hermannstadt und Siebenbürgen. Die Protokolle des Hermannstädter Rates und der Sächsischen Nationsuniversität, 1391–1705. (Veröffentlichungen von Studium Transsylvanicum) Hermannstadt 2007. 7–20.
- SZABÓ 2008. SZABÓ ANDRÁS PÉTER: Beszterce város fejedelemségkori kormányzata és politikai elite – Egy archontológia forrásai és hasznosítási lehetőségei. In: *URBS Magyar Városhistória Évkönyv* III. (2008) Budapest 2008. 105–118.
- TEUTSCH 1881 FRIEDRICH TEUTSCH: Aus der Zeit des sächsischen Humanismus. In: *Archiv des Vereins für Siebenbürgischer Landeskunde* N. F. XVI. 2. Heft (1881) 227–277.
- TRÓCSÁNYI 2005 TRÓCSÁNYI ZSOLT: Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben. Budapest 2005.